

PRŮVODCE PO WWW.USTR.CZ

Jak se lépe orientovat na webu Ústavu pro studium totalitních režimů

Od spuštění webové stránky Ústavu 17. března 2008, kdy byla nahrazena původní, dočasná stránka, se její vzhled, struktura i obsah zásadně změnily. Kromě stálých bannerů odkazujících na dlouhodobé projekty Ústavu a jeho působení na mezinárodním poli, na partnerský Archiv bezpečnostních složek i aktuální události ze života Ústavu stránka pochopitelně obsahuje základní informace o naší instituci, včetně schváleného ústředního dokumentu – plánu činnosti (www.ustrcr.cz/cs/plan-cinnosti-ustavu).

Na ně navazují informace o jednotlivých projektech, výstavách, konferencích, přednáškách a publikacích, které Ústav vydal či spolupůsobil. V rámci svého zákonného pověření poskytovat veřejnosti výsledky své

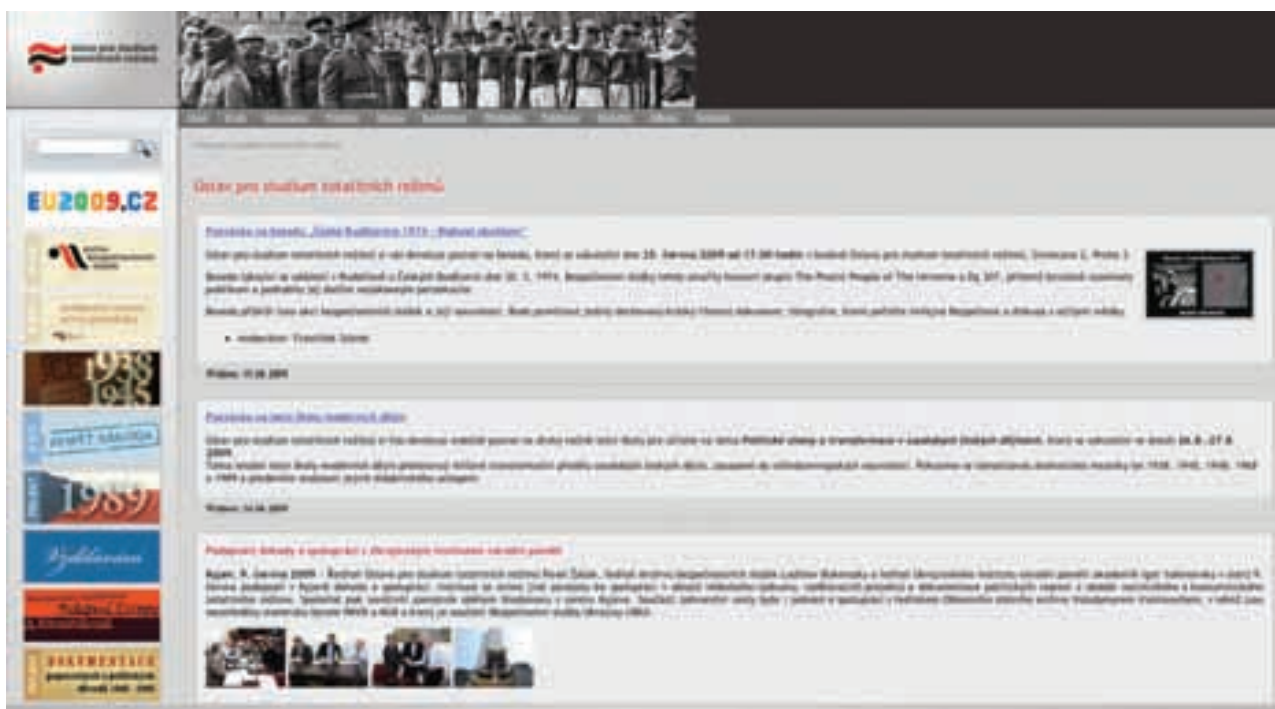
činnosti zveřejňuje Ústav informace o době nesvobody i období komunistické totalitní moci, činech a osudech jednotlivců.

Jako součást badatelských projektů jsou k dispozici např. medailony vedoucích funkcionářů KSČ (pod odkazem Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ v letech 1921–1989, www.ustrcr.cz/cs/vedouci-funkcionari-ksc-1921-1989) i s personálním složením oddělení státní administrativy ústředního výboru KSČ (tzv. 13. oddělení). Neustále se rozšiřuje i možnost vyhledávání představitelů stranické nomenklatury – vedoucích tajemníků krajských a okresních organizací KSČ. Do vyhledávací tabulky stačí zanést jedno z kritérií (jméno, okres, funkci atd.) a zobrazí se vám požadovaná osoba.

Obdobně jsou v rámci různých projektů zveřejňovány informace o příslušnicích jedné z význačných mocenských opor komunistického režimu, Sboru národní bezpečnosti,

respektive politické policie Státní bezpečnosti, zahrnující i jejich služební zařazení k určitému datu (20. srpen 1968 a 17. listopad 1989) a fotografie.

Jedním z nejdůležitějších dokumentačních úkolů Ústavu je řádné a kvalitní zpracování osudů obětí nacistických i komunistických zločinů. Dokumentace popravených z politických důvodů v letech 1948–1989 (www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody-48-89) přináší podrobné portréty obětí včetně odkazů na dostupné archivní materiály. Analogické údaje obsahuje dokumentace Čechoslováků popravených za druhé světové války v Berlíně-Plötzensee (www.ustrcr.cz/cs/popraveni-plotzensee). Oba přehledy se průběžně doplňují o další jména, v dohledné době přibudou biografické medailonky lidí, kteří přišli o život při pokusu překonat železnou oponu, a posléze i digitální mapa Československa, na které budou přehledně vyznačena místa, pachatelé i oběti

Titulní strana webu USTR

Foto: USTR

politických represí z let 1948–1989.

Obdobím normalizace a dějinami neoficiální kultury se zabývá dokumentační projekt Historie českého undergroundu (www.ustrcr.cz/cs/historie-ceskeho-undergroundu).

Významným milníkem československých (českých) dějin jsou věnovány i další webové projekty. K událostem pražského jara se vrací dokumenty vztahující se k období 1968/69, které zahrnují bohatou sbírku fotografií, neznámé videozáznamy a audiozáznamy (zabavené nahrávky Čs. rozhlasu i výzvy XIV. mimořádného sjezdu KSČ), dokumenty z různých resortů o materiálních i lidských škodách, seznamy obětí invaze vojsk Varšavské smlouvy a přehled příslušníků krajské správy SNB Prahy a Středočeského kraje k 20. srpnu 1968 (www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968). Obdobně jsou představeny dokumenty z provenience federálního ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti, včetně neustále doplňovaného přehledu represivních zásahů během posledního roku existence komunistického totalitního režimu, dokumentovaných v rámci webového projektu „1989“ (www.ustrcr.cz/cs/listopad-1989). Zde je možné zhlédnout i několik videozáznamů, jež pořídila Veřejná bezpečnost při potlačování ekologických demonstrací v Teplicích a IV. správa SNB během listopadové studentské demonstrace, a seznámit se s personálním složením Hlavní správy rozvědky a kontrarozvědky k 17. listopadu 1989.

Nejen na základě psaných textů, ale i díky fotografiím a videozáznamům se dnes může každý seznámit s pamětníky, kteří na vlastní kůži zažili nejtěžší příkoří komunistického totalitního režimu (či naopak stáli na druhé straně barikády). K těmto účelům slouží projekt Paměť a dějiny totalitních režimů, který se rovněž neustále rozrůstá (www.ustrcr.cz/cs/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu). Prozatím zahrnuje rozhovory např. s pronásledovanými představiteli církví, vězni čs. i sovětských pracovních táborů či

spolupracovníky zahraničních zpravodajských služeb, všechny zpracované na základě moderních metodologických postupů orální historie.

Ústav společně s Archivem zveřejnily v sekci Audio archiv vybrané politické projevy a ukázky z rozhlasového vysílání, které se tematicky vážou k období let 1938–1945 a k roků 1968 a 1989. Záznamy doplňují medailony a fotografie řečníků a naskenované dobové tisk.

Jedním ze zásadních úkolů Ústavu je vzdělávání. Na webové stránce je rozsáhlá nabídka vzdělávacích aktivit pro odborníky (na kurz pro učitele je možné se přes stránky přímo přihlásit) i širokou veřejnost (www.ustrcr.cz/cs/vzdelavani). Na prvním místě můžeme jmenovat Antologii ideologických textů, což je webová učebnice s texty, které hrály důležitou roli v komunistické kulturní politice. I k dalším tématům (život politických vězňů, problematika normalizace, pražské jaro a další) si lze stáhnout řadu textů a dokumentů. Na prvku interaktivity je postaveno také multimediální DVD 1968: Zmařené naděje.

Řadu aktivit rozšiřují i projekty zabývající se dobou nesvobody 1938–1945 (www.ustrcr.cz/cs/dobanesvobody-1938-1945). Jsou zde k dispozici kupř. dokumenty a fotografie ke vzniku protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939, dokumentace krvavých událostí květnového povstání roku 1945 se seznamy těch, které zavraždili příslušníci nacistických ozbrojených složek, a jejich fotogale-

rií. Zveřejněn byl mj. seznam příslušníků nacistických bezpečnostních složek včetně gestapa v Čechách a na Moravě i materiály z pátrání po nich jako válečných zločincích.

Webový portál Paměť národa, který připravuje Ústav společně s Českým rozhlasem a sdružením Post Bellum (www.pametnaroda.cz), získal cenu za nejlepší elektronický informační produkt v roce 2008. Jedná se o digitální pamětnický archiv čítající stovky výpovědí rozříděných podle témat, dějinných epoch a výročí. Nahrávky doplňují životopisy, fotografie, deníky, archivní dokumenty, odkazy na mediální výstupy a další materiály.

Vedle informací o veškerých výstavách, konferencích, přednáškách a publikacích si můžete navíc stáhnout i kompletní starší čísla historické revue Paměť a dějiny i publikaci o Ústavu a Archivu, prezentující jejich činnost v prvním roce existence.

Veškeré důležité informace jsou k dispozici také v anglickém jazyce (www.ustrcr.cz/en). Zahraniční zájemci zde najdou popis projektů o období 1968/69, 1989 či projektu o politických popravách v letech 1948–1989, přehled aktuálních výstav, program seminářů a vzdělávacích akcí a informace o nových publikacích.

Webové stránky Ústavu navštívilo v loňském roce 205 907 zájemců, k 29. červnu letošního roku celkem 349 138. Na www.abscr.cz se v roce 2008 připojilo 131 167 uživatelů internetu, k letošnímu 29. červnu pak celkem 192 348.

Anglická verze webu USTR

Foto: USTR

PŘED DESETI LETY ZEMŘEL VÁCLAV BENDA

Pod záštitou předsedy Senátu Parlamentu České republiky Přemysla Sobotky se konal v horní komoře parlamentu vzpomínkový seminář k výročí úmrtí Václava Bendy

Václav Benda, jedna z nejvýznamnějších postav českého disentu, opora české katolické obce a po pádu komunismu také politik, který se významně zasadil o zahájení procesu, pro nějž se ustálilo označení „vyrovnání se s komunismem“, takové by mohlo být motto vzpomínek, projevů a hodnocení, která v Senátu pronesli Přemysl Sobotka, Václav Havel, Mirek Topolánek, Dominik Duka, František Mikloško, Václav Peřich, Ladislav Mrklas, Petr Kolář, Miroslav Tyl a Roman Joch.

Přestože každý z účastníků semináře nahlíží Václava Bendu prizmatem svého světonázoru, projevům vládla zajímavá shoda: všichni označili setkávání a debaty s Václavem Bendou za nadobyčej podnětné. Nejlépe to patrně shrnul předseda Sená-

Václav Benda

Foto: archiv K. Bendové

tu Sobotka, který prohlásil, že *Václav Benda byl samorost, neopakovatelný originál a s těmito lidmi se nikdy nenudíte*. Ostatně pojmenování charakterizujících Václava Bendu se v příspěvcích řečníků sešla řada; Václav Havel třeba na svého soupeřníka vzpomínal jako na člověka *neobyčejně pevného, houževnatého, až paličatého, aby vzá-*

pětí dodal, že těmito svými vlastnostmi nám pomáhal a do jisté míry nás podpíral. Mirek Topolánek pro změnu označil Bendu za imponantní, až trochu mýtickou postavu, u níž obdivoval zapřítlost, odvahu, věrnost vlastním ideálům, hodnotám...

Topolánek pak logicky ocenil především Bendovu polistopadovou činnost: *Se stejnou vytrvalostí a neústupností, s jakou bojoval proti komunismu, pracoval po Listopadu na vyrovnání se s totalitní minulostí a i v tom se projevil jeho hluboké konzervativní přesvědčení. Náprava křivd spáchaných komunistickým režimem, rehabilitace a restituce, lustrační zákon a snaha pohnat komunistické zločince k soudu i rozbíjení totalitních mýtů a obnova institucí svobodné společnosti, včetně úlohy církvi.*

Dalším opakujícím se motivem vzpomínkového semináře byla lítost nad absencí osobnosti Bendova formátu v současné české politice, již by jeho názorová konzistence a přesně formulované postoje nepochybně prospěly.

Vždyť slovenský konzervativní politik František Mikloško dokonce

Vzpomínkový seminář sledoval zaplněný sál

Foto: archiv Kanceláře Senátu ČR

Václav Havel během svého příspěvku
Foto: archiv Kanceláře Senátu ČR

Václava Bendu (spolu s Václavem Malým) neváhal přirovnat k věrozvěstům Cyrilu a Metodějovi, když hovořil o cestě obou disidentů na Slovensko v 80. letech 20. století, zatímco biskup Duka označil Bendu za jsoícího křesťana a dodal: *Nezapomenutelný papež Jan Pavel II. řekl ... není větší hodnosti, nežli být křesťanem. To znamená víc než být římským biskupem.* Právě víra Václava Bendy a jeho křesťanství byly častým akordem znějícím zpoza řečnického pultu, víra jako pevná součást Bendova soukromého i politického života evidentně inspirovala většinu vzpomínajících. Za všechny uveďme Václava Peřicha, předsedu výkonné rady Transparency International: *Václav se výrazně odlišoval od většiny křesťanů, s nimiž jsem se až do té doby setkal. Jeho víra nebyla vyjadřována slovními deklamacemi ani tradičními formami opatrného pěstování zbožných společenství, byla to víra, kterou bylo podloženo jeho neohrožené jednání.*

Druhá polovina semináře, již moderoval syn Václava Bendy Marek, měla už spíše akademický než vzpomínkový charakter. Příspěvek na téma *Křesťanské křídlo v Chartě 77* si připravil Ladislav Mrklas, ředitel Liberálně konzervativní akademie, na téma *Křesťanství a politika* pak

Kamila Bendová a Přemysl Sobotka

Foto: archiv Kanceláře Senátu ČR

promluvil Petr Kolář, prorektor vysoké školy CEVRO Institut, téma *Obnova společnosti* si zvolil Miroslav Tyl, bývalý místopředseda FS a místopředseda KDS, a úvahu *Žízeň po spravedlnosti* přednesl ředitel Občanského institutu Roman Joch.

Příspěvky jednotlivých řečníků pak byly prokládány citacemi z Bendových dopisů, které zpoza mříží komunistického vězení adresoval své ženě Kamile, a přehrán byl i unikátní vi-

deoáznam, který na přelomu let 1978 a 1979 vytvořili v Praze Ivan Kincl a Oldřich Škácha a v němž sám Václav Benda glosuje svou disidentskou existenci v normalizačním socialismu s neodolatelným sarkasmem a sebeironií.

I tato část semináře přispěla k tomu, že vzpomínání na Václava Bendu mělo spíše než nádech tryzny charakter skutečné oslavy výjimečné osobnosti.

pd

PROČ SE STAVÍME PROTI

Argumenty opozice proti zákonu o ústavu a archivu v letech 2006–2007

V červnu uplynuly dva roky od přijetí našeho zákona č. 181/2007 Sb. Není od věci si dnes připomenout některé kritické opoziční hlasy, které zazněly během projednávání návrhu zákona o Ústavu paměti národa – posléze Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek – v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Třeba jenom z důvodu jejich konfrontace se skutečností.

Expředseda Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM) a poslanec Miroslav Grebeníček při prvním čtení návrhu zákona 7. listopadu 2006 konstatoval, že *někteří ideologicky probuzení senátoři s inkvizitorskými a lustračními zájmy se skupinou extrémních antikomunistů kádrují a znásilňují minulost. Nehorázná deformace reality pod záminkou vyrovnání se s minulostí podle něj vedla až ke zpochybnování skutečné historicky vyrostlé a žijící hodnoty sociální spravedlnosti, mezilidské solidarity a rovnosti.* Poslanec Grebeníček odhadoval, že vytvoření *nově navrhované inkviziční stolice* bude mít na českou společnost devastační účinek. Začne bujet nenávisť a nesnášenlivost *často ušlápnutých nebo po kariérách dychtících průměrných lidiček (...)* Materiálně a ve svých kariérách neuspokojení vyšetřovatelé a nejrůznější spolupracovníci ÚDV (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu – pozn. aut.), bezpečnostních složek a další političtí lustrátoři *potřebují novou základnu. (...)* Lustrace, kádrování, udávání, špiclování, ale také *falšování nebo selektivní a jednostran-*

né výklady historie, a to vše ve jménu a za peníze údajně politicky neutrálního právního státu.

Poslanec Zdeněk Maršíček (KSČM) šel ve svém odsudku návrhu zákona ještě dál, když prohlásil, že *supluje historii a vytváří prostor pro její politické řešení. Rozhodně však není projevem vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávisť. Naopak povyšuje nenávisť nad základní společenské hodnoty včetně demokracie a Listinu práv a svobod českých občanů.* Poněkud mimo kontext doby se rozhodl Sněmovnu upozornit na *vážné souvislosti z pohledu české státobezpečnostní (sic!) situace.* Podle jeho názoru mělo jít o pokus vytvořit jakousi novou, *další bezpečnostní a zpravodajskou službu v naprosté kompetenci Senátu, bez jakékoli státní kontroly.* Interpretoval návrh zákona tak, jako by vznikala *nějaká tajná služba pod krycím názvem Ústav paměti národa, které prý navíc měly být povinné zajišťovat určité služby některé české bezpečnostní organizace a dokonce i ústavní orgány.* Ústav by totiž měl podle svých navrhovatelů *soustředit informace z archivů a měl by dostat do své správy vypovídající dokumenty od ministerstva vnitra, obrany a spravedlnosti, rovněž od vojenské a civilní tajné služby. (...)* A zdůrazňuji – *to vše bez kontroly exekutivy, dalších kontrolních orgánů včetně sněmovní kontroly.*

Místopředseda Poslanecké sněmovny Lubomír Zaorálek (ČSSD) si z kritických výhrad České archivní společnosti vybral argumenty, že se v případě rozhodnutí *soustředit archivní materiály do jednoho ústavu (...)* na tři čtyři roky *přeruší veškeré bádání (...)* nebo dokonce *mi tady říkáte na pět by se vlastně zastavila práce s archivy...* Následně vyjádřil obavu, že *by to de facto bádání v té oblasti zastavilo, což považoval za docela vážnou skutečnost.* K těmto obavám se připojila poslankyně Kateřina Konečná (KSČM), kte-

rá tvrdila, že během stěhování budou archiválie zcela nepřístupné. *Tím budou postiženi nejen badatelé a historická věda. Narušeno by prý mohlo být i vydávání tzv. lustračních osvědčení stejně jako vyhledávání materiálů k bezpečnostnímu šetření (prověrkám) Národního bezpečnostního úřadu. Přerušeni by se dotkli i zpřístupňování archivních materiálů podle zákona č. 107/2002 Sb. a předkládání archiválií podle zákona č. 499/2004 Sb. Konkrétní žadatelé i badatelé by tento fakt jistě vnímali velmi negativně.*

Bývalý ředitel Úřadu pro zahraniční styky a informace, ministr vnitra a poslanec František Bublan (ČSSD) zopakoval některé otázky, mj. *zda nedojde k roztržení (archivních) fondů ministerstva vnitra a ministerstva obrany, zda je správné, aby došlo k nahrazení provenienčního principu, který je zcela zásadní v celé Evropě, principem pertinenčním, atp. V neposlední řadě se ptal, zda nedojde k suplování činnosti ÚDV, Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd, Historického ústavu Armády České republiky a dalších. V čem bude přidána hodnota tohoto ústavu?*

DRUHÉ ČTENÍ

Poslanec Zdeněk Jičínský (ČSSD) během druhého čtení 16. března 2007 vyzval své kolegy podporující ideu zřízení nové instituce, aby se podívali na Ústavu České republiky, Listinu základních práv a svobod a v nich obsažené právní základy naší státní a společenské existence. *Je tam také řečeno, že stát se neváže na žádnou ideologii. Vy chcete, aby se vázal ze zákona na ideologii antikomunismu. To je v rozporu s článkem Listiny základních práv a svobod [, která] zná svobodu projevu, zná svobodu vědy.* Domníval se dokonce, že *koncept ústavu popírá tyto základní principy ústavy.¹*

Poslanec Jičínský dále uvedl: *svoboda historického bádání o celé minu-*

1 Tento argument posléze vyvrátil ve svém nálezu Ústavní soud ČR. Srov. ŽÁČEK, Pavel: ÚSTR a Ústavní soud. *Paměť a dějiny*, 2009, č. 1, s. 142.

Lubomír Zaorálek za řečnickým pultem Sněmovny Parlamentu ČR

Foto: Luděk Krušínský

losti tady existuje, nejsou tu žádná tabu,² a prohlásil, že neví, proč bychom měli vytvářet zvláštní ústav, který bude mít ideologickou kuratelou nad tím, jak se toto bádání koná. S minulostí je nutně se vyrovnávat v intencích hodnot právního státu. Prostě nesnažme se z těchto věcí dělati laciné mediální kauzy, kdy budeme velmi jednoduchým způsobem likvidovat lidi (...) To je velmi nebezpečná hra, která rozkládá tuto společnost. (...) Zamysleme se nad tím, zda takto koncipovaný projekt není od ďábla a neslouží ďáblům.

Stanislavu Křečkovi (ČSSD) se nelíbila už sama věta v záhlaví návrhu. Ten citát, kterým je zákon uve-

den, je naprostý nesmysl. (...) Nikdy žádný národ svoji historii neopakoval, ať se vyrovnal se svojí minulostí, nebo nevyrovnal. Historie se prostě neopakuje. Představa, že jestliže neuděláme Ústav paměti národa, že se vrátí Brežněv a rozdělí se Evropa, je hloupá. Zároveň s odmítnutím srovnávat nacismus a komunismus uvedl příklady, jak se podle něj vyrovnávaly západní demokracie s nacismem. A ti, kteří stále otevírají minulost, nám tady připomínají (...) komunisty z padesátých let, kdy prakticky každý měsíc nám komunisté předváděli některého z představitelů demokratického Německa, Spolkové republiky Německo,

který se zapletl s minulým režimem... A hitlerovští generálové? Nepamatujete to? Generál Speidel, generál Heusinger? Hitlerovští generálové šli do vedoucích funkcí NATO. Poté si položil otázku, proč se tak stalo, a odpověděl si: No protože to nemá žádný význam. Význam mělo to, co tito lidé byli ochotni udělat pro demokracii, pro svobodný svět v té době, co jsou ochotni udělat dneska pro republiku, pro svobodu této země. A ne co udělali v minulosti. To je myslím rozhodující v této věci. A stále připomínat tyto věci je cesta do pekla...

Lubomír Zaorálek vyjádřil obavu z podcenění situace, což by podle jeho

² V dalším příspěvku svou myšlenku rozvinul: Podívejte se, svoboda bádání tu je zajištěna. Pokud máme za to, že určitá témata nejsou dostatečně zpracována, je tu řada existujících historických institucí, včetně Ústavu soudobých dějin. Dejme jim tedy více peněz, vypíšme granty.

názoru mohlo vést až k simplifikacím, které existovaly v propagandistických brožurkách před rokem 1989. Když si vezmu text toho zákona, jeho slovník, jeho představy o tom, jak se té pravdy dobereme, když si přečtu, jak se budou vedoucí pracovníci rekrutovat z řad těch spolehlivých. Tyhle metody byrokratické, technokratické metody centralizovaného řízení, organizovaného řízení práce na historii. Prostě podle mě je vyloučeno, aby tohle vedlo ke skutečnému pochopení dějin. (...) To budou opravdu propagandistické brožury, a pak je to prostě plýtvání penězi. Poslanec Radko Martínek (ČSSD) tuto myšlenku ještě rozvinul: *Mě neustále překvapuje, že lidé, kteří proti něčemu bojují, proti tomu bojují prostředky, které používal ten režim, ten systém, proti kterému bojují. Tenhle ústav má řešit problém nesvobody, problém komunistické diktatury. Poněkud alogicky v této souvislosti vzpomenu na ideologické dílny bývalého režimu – tzv. ústavy marxismu-leninismu. Byly to ústavy, které přesně tímto způsobem, jako je tento zákon, vyčleňovaly určité období dějin, snažily se ho speciálně zkoumat, měly speciálně vybrané lidi (...), kteří jediní tam mohli přednášet a jediní mohli bádát. A my dneska bojujeme proti tomu systému, že vytváříme obdobný ústav naruby... Přes úvahu o tom, že tyto nástroje komunistické strany neposílily minulý režim, došel k závěru, že ani nová instituce neposílí rozhodně ten režim stávající.*

Poslanec Antonín Sedla (ČSSD) se nemohl zbavit poněkud absurdního dojmu, že *pravicová většina v Senátu se pokouší vytvořit nikým nekontrolovatelnou vlivovou agenturu, která by mohla v případě potřeby doplnit aktivity Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu. Vedoucí klubu poslanců KSČM Pavel Kováčik jako by si*

nebyl vědom, před kým vystupuje: *Já se ptám, jestli ono plíživé vtékání nenávisť do české společnosti, a věřte, soudruzi... pánové, přátelé, bratři a také občané, i ti bývalí soudruzi, my jsme teprve první. Po nás budou možná následovat přátelé ze sociální demokracie, potom budou následovat třeba zelení, třeba také modří! Vzýval zástupce politických stran se zbytky zdravého rozumu, ať se zamyslí nad nebezpečím, nad atmosférou, která může postupně třeba i hnědnout, a při hlasování o vzniku ústavu, který má postupně nařizovat, co si máme myslet, a naše děti a naši vnuci (...) si uvědomili, že minulost už nenapravíme. Za minulost je možné se samozřejmě pomstít, s minulostí je samozřejmě možné hausírovat, jak se komu bude hodit, minulost nebo hausírování s minulostí nám nepřinese, možná s výjimkou několika postů v Ústavu paměti národa, žádná nová pracovní místa, nepřinese nám žádné ekonomické oživení, nepřitáhne k nám žádné zahraniční investice, akorát v zahraničí zůstane takový obraz o České republice, že jsme ti, kteří zabředli do své vlastní minulosti, že z ní neumíme vykročit kupředu.*

Poslanec David Rath (ČSSD) obrátil pozornost poslanců k finančním nákladům. *Kolik bude stát roční provoz? Toto řekněte a zamyslete se nad tím, zda tento objem peněz, který jde do stovek milionů až miliard za určité krátké časové období, nelze využít pro Českou republiku jinak... Opakovaně pokládal otázku, zda vynakládané stamiliony (...) přinesou kýžený efekt.³ Tvrdil, že nemá problém s rozkrýváním minulosti, aby se pojmenovávaly věci, tak jak se staly – řádně, hluboce, široce, bez jakýchkoli ideologických nátlaků, ale se zřízením úřadu – to není výzkumný ústav, ale úřad –, navíc podle jeho představ řízeného horní*

komorou Parlamentu České republiky. Jako argument podpory české historické vědy prohlásil, že se špičkovým vědcům, historikům může pomoci vstoupit do archivu, soustředit ty věci v nějakém archivu, to všechno lze, ale přece kvůli tomu nebudeme stavět či budovat další budovu, úřad s mnoha úředníky, sekretárkami, vytápním, údržbou. *K čemu? (...) Já si dovedu představit, že se dají konkrétní otázky, konkrétní grantová témata a dají se na to peníze. A to si myslím, že sociální demokracie by stoprocentně podpořila. Určitě by i podpořila snadnější přístup a evidenci těch archiválií. (...) Ale probůh, proč chcete stavět další úřad, další instituci? To už jsme fakt jako ten minulý režim, který na zkoumání Marxe a Lenina si užíval svůj úřad a ústav.*

Poslanec Grebeníček vyjádřil v diskusi názor, že základem vypořádání se s minulostí by mělo být především co nejuplněnější, kritické a vědecky pravdivé poznání a pochopení oné doby, tedy její systematické zkoumání, přesné popsání pojmenování a vysvětlení událostí, objasnění jejich příčin a souvislostí, zjištění míry účasti, motivací a dispozicí jejich aktérů atd. Což podle jeho slov nelze v žádném případě splnit pouhým soustředěním a sebeúplnějším vytěžením dokumentů bezpečnostních orgánů bývalého totalitního režimu. *Jejich vytržením z historického kontextu, jejich neustálým akcentováním a přečeňováním jejich skutečné výpočetní hodnoty paradoxně vzniká jednostranný a zkreslený obraz historické reality oné doby. Zároveň navrhl zamítnout návrh zákona o Ústavu paměti národa.*

Místopředseda Poslanecké sněmovny Zaozálek v reakci na pozměňovací návrhy prohlásil: *Pokud tento návrh bude přijat, tak to bude ostuda českého Parlamentu, tento návrh na zřízení*

3 Poslanec nechal v potaz fakt, že při předložení návrhu zákona se předpokládalo získat (delimitovat) finanční prostředky i s potřebnými zaměstnanci od ministerstev vnitra včetně Policie ČR (ÚDV), obrany včetně Vojenského zpravodajství, spravedlnosti včetně Vězeňské služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace a Bezpečnostní informační služby vykonávajících decentralizovaně, a tudíž výrazně neefektivně v podstatě tytéž činnosti.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

Foto: Luděk Krušínský

Ústavu paměti národa, i kdyby se změnil název, i kdybychom měnili celou řadu těch dalších věcí, které v něm jsou, pokud v něm bude zachováno to, co tam je. V situaci, kdy bude Senát Parlamentu ČR ovládán jednou politickou stranou, tak to bude jasné politické ovlivňování této instituce. (...) Z důvodu [ochrany] demokracie v této zemi odmítám tento návrh...

Místopředseda Poslanecké sněmovny a předseda KSČM Vojtěch Filip nevěřil deklarovanému úmyslu předkladatelů zákona a pátral po úmyslu skutečném. *Kdyby nebylo zákonů, ať už jde o lustrační zákon, zákon o státní službě, zákon o zpřístupnění svazků, tak bych věřil tomu, že je potřeba něco zveřejnit. Všechny věci veřejné jsou, každý, kdo chce, může se s tím seznámit. (...) Nevidím důvod zřizovat další instituci.*

Vítězslav Jandák (ČSSD) reflektoval ve své řeči obavy a strach, že toto řešení, trochu nestandardní, může být znovu využito proti politickým protivníkům. Tak vysvětloval, proč se proti tomu stavíme. Na druhé straně prohlásil: *Já osobně proti tomu vůbec nic nemám, ať se bádá, a myslím si, že je nutné, aby se bádalo.*

Poslanec Bublan předložil zásadní pozměňovací návrh, v jehož rámci mj. navrhoval zaměřit badatelskou pozornost ústavu na období po Bílé hoře anebo zpřístupňovat svazky c. k. rakousko-uherské policie, se kterým se ztotožnila Kateřina Konečná (KSČM), kritizující návrh zákona podporovaný vládní koalicí slovy: *Ústav jako orgán veřejné moci může činit jen to, k čemu je zmocněn, a v intencích zákona nikoliv tak, jak stanoví rada. Ta by navíc neměla žádné*

*kontrolní pravomoci ve vztahu k hospodaření ústavu. To se prý pozměňovací návrh snažil napravit, včetně převedení pravomocí ze Senátu na Poslaneckou sněmovnu, která také podle těchto představ měla volit členy Rady ústavu a ředitele. Ústav by byl z hlediska ústavního principu dělby moci začleněn mezi složky výkonné moci, který ze své činnosti podle ústavy odpovídá Poslanecké sněmovně. Jako vrchol absurdity uvedla: *Současně je navrženo paritní zastoupení parlamentních stran ve vedení ústavu. Prezentovala také Bublanův návrh, aby sídlo ústavu bylo v Táboře a archivu v Kanicích u Brna, což bylo zdůvodněno významnými finančními úsporami. Vyrovnaní se s minulostí podle názoru komunistické poslankyně musí vycházet z kritického rozboru všech**

dostupných pramenů a z jejich zkoumání v komplexu příslušné historické epochy. Nelze přece tvořit obraz minulosti jen na základě písemností bezpečnostních složek a vytvoření ústavu a archivu jsou nebezpečím, že tomu tak bude alespoň v prvních letech, že soustředěné písemnosti nebudou sloužit historické vědě, ale senzacechtivým „také badatelům“, že informace se stanou možným nástrojem pomsty. V neposlední řadě poslankyně Konečná prohlásila, že byla vedena pouze snahou, aby z dílny Poslanecké sněmovny opravdu nevyšel tak velký zmetek a výzva k podání ústavní stížnosti.

K jejím slovům se připojil poslanec Jičínský, který sdílel obavu kolegyně Konečné, aby v této věci nevyšel z Poslanecké sněmovny zmetek. Jistotu, že se tak nestane, však neměl, a proto prohlásil: *Takže zařadí se zřejmě, bude-li přijat, k mnoha zmetkům, které jsme přijali. Zároveň odkázal na průzkum veřejného mínění, v němž si značná část lidí myslela, že elity za starého režimu byly morálnější než elity současné. Tento argument předkládal k zamyšlení, a nikoliv k nějakému odsudku či primitivnímu stavění sociální demokracie ke komunistické straně a k normalizační minulosti.*

TŘETÍ ČTENÍ

Během klíčového projednávání návrhu zákona 2. května 2007 citoval poslanec Rath jedno ze stanovisek vzniklých v rámci historické obce: *Plán na vznik tohoto ústavu představuje razantní vstup politiky do vědy, který má precedenty jen v období před rokem 1989. Stane se pak dokonce agenturou pro politické vyřizování účtů s účelovým využitím citlivého archivního materiálu. Po osmnácti letech se má výzkum soudobých dějin opět vrátit pod kuratelu státu, tedy politiků.* „Nesporně autority“ si podle jeho interpretace přály, aby vědecké bádání nebylo na politickou zakázku (...), aby do jejich vědeckého historického bádání nezasahovali politici. Poslanec Rath podpořil tento názor – který posléze rozporoval Ústavní soud ČR – slovy:

Předkladatelé útočí skutečně na svobodu vědeckého bádání. Za vítězství zdravého rozumu nad slepou ideologií považoval vrácení návrhu zákona do druhého čtení, kde se pokusme tomuto ústavu, respektive úřadu dát důstojnou, skutečně vědeckou úroveň, to znamená odrušit ho od vlivu politiků, nedělat z tohoto ústavu služku té či oné politické strany či ideologie. Podle jeho představ měla být zrušena Rada ústavu volená politiky a jmenování vedení ústavu realizováno buď univerzity, nebo ještě lépe vedením české Akademie věd, tak jak se na vědecký a výzkumný ústav sluší.

Poslanec Rath ve zjiřtřené atmosféře při schvalování zákona použil zavádějící a nepravdivé argumenty. *A bude to nový úřad, nový úřad se stovkami úředníků, ne vědců, ale se stovkami úředníků, s ředitelem s platem údajně 140 tisíc měsíčně, tedy platem odpovídajícím předsedovi vlády. Tam bude dosazen zase kamarád prý ministra [vnitř] Langerá. Ředitelem, který bude mít kancelář, sekretářky, auta, náměstky s obdobnými platy, prostě další několikasethlavý úřad, jehož zřizování bude stát stovky milionů, jeho provoz bude stát miliardy daňové poplatníky České republiky. V závěru své řeči navíc uvedl: Pokud z toho uděláme pouhý ústav marxismu-leninismu naruby, tedy jakýsi Langerův ústav marxismu-leninismu naruby, pak závěry takového úřadu nebudou nikoho zajímat. Budou směšné, nevěrohodné a ty stamiliony či miliardy budou úplně vyhozenými penězi.*

Poslanec Jičínský predikoval, že pokud bude nad Archivem bezpečnostních složek coby správním úřadem jako nadřizená instituce Ústav paměti národa (Ústav pro studium totalitních režimů), což v jeho očích znamenalo pohrdání vědeckou svobodou, pak se bude touto otázkou zabývat Ústavní soud. Naivně si myslel, že finanční prostředky potřebné ke zřizování ústavu se dají v různé podobě pomocí grantů [převést] těm institucím, které se dnes historickým bádáním zabývají. Jákýkoliv kontrolní orgán – zřejmě měl na mysli Radu

ústavu – apriori považoval za institut zabezpečující orwellovské posuzování historie podle potřeb momentální vládnoucí ideologie a momentálně vládnoucí vrstvy. V další diskusi se snažil ještě neexistující Radu ústavu dehonestovat slovy *pochybná instituce, politická instituce s policejní-stranickou ideologickou funkcí.* Obdobně poslanec Křeček poněkud předčasně tvrdil: *Cokoliv tento ústav vyprodukuje, bude považováno za propagandistický blábol, který nemá žádný skutečný vědecký smysl. Tímto jsme bádání o té minulosti ohrozili více než čímkoli jiným. Cokoli bude z tohoto ústavu vyprodukováno, nebude mít žádný praktický smysl.*

Vojtěch Filip byl v diskusi poměrně otevřený: *Nestačí vám lustrační zákon a jiné zákony? Nestačí vám ani zákony rehabilitační, které se týkaly i mé rodiny? Já jen podotýkám jednu prostou věc. Proším vás, nezakrývejte za právo politický účel. To se v právu vždycky vymstí. (...) Věřte mi, že pokud chcete politicky zneužít historii, platí jedno. (...) Kdo s čím zachází, tím také schází. Já jsem to chtěl jen dovysvětlit, abychom si uvědomili, že i Českou republiku může potkat to, co potkalo Polsko s jejich lustračním zákonem, s ostudou v Evropském parlamentu, s odebráním mandátu řádně zvoleného evropského poslance, s tím, že jediným, kdo nemá být lustrován, jsou polští kněží apod. Opravdu toho chceme dosáhnout? Ne vy, ale jestli toho my [sic!]? chceme jako český národ dosáhnout?*

Vrchol komunistické argumentace však předvedl poslanec Kováčik: *Odhlasujte si silou tu prapodivnost jménem Ústav paměti národa. Ujišťuji vás, že voda stejně do kopce nepoteče, slunce i nadále bude vycházet, i když vám to vadí, na východě a že možná právě za těch dvacet nebo třicet let, možná dokonce i v této místnosti, zde bude jiné složení poslanců a poslankyň, kteří budou právě toto období, období, kdy se přijímají podivnosti jako zákon o Ústavu paměti národa, hodnotit jako jedno z docela nepěkných období novodobých českých dějin.*

Pavel Žáček